

УДК 061.1ЄС::364.67

Механізм громадянської ініціативи в Європейському Союзі: процедура та досвід практичної реалізації

О.М. РУДІК

Дніпропетровський регіональний інститут державного управління
Національної академії державного управління при Президентові України,
м. Дніпропетровськ, Україна, E-mail: anrudik@ukr.net

Авторське резюме

Стаття присвячена розгляду механізму європейської громадянської ініціативи, передбаченого положеннями Лісабонського договору та запровадженого у практику постановою Європейського Парламенту та Ради ЄС у квітні 2012 р. Детально розглядаються базові засади та основні етапи процедури механізму громадянської ініціативи, зокрема їх особливості, ключові гравці та часові терміни. Значна увага приділяється вивченню наявного вже досвіду практичної реалізації механізму громадянської ініціативи, аналізу результатів розгляду Європейською Комісією перших трьох ініціатив, які успішно пройшли всі етапи процедури. Аналізуються також предмети і цілі громадянських ініціатив, у тому числі відкритих, закритих, відкликаних організаторами, не підтриманих громадянами і не зареєстрованих Комісією. Робиться висновок про те, що майбутнє сильної європейської демократії та рівень сприйняття громадськістю Європейського Союзу в цілому дуже сильно залежатимуть від того, наскільки дієвим буде механізм громадянських ініціатив у наближенні громадян до центрів прийняття політичних рішень, залученні їх до діяльності інститутів Союзу.

Ключові слова: публічна політика, Європейський Союз, демократизація, європейська громадянська ініціатива, механізм громадянської ініціативи.

Citizens' initiative mechanism in European Union: procedure and practical implementation experience

O.M. RUDIK

Dnipropetrovsk regional institute of public administration of National
academy for public administration under the President of Ukraine,
Dnipropetrovsk, Ukraine, E-mail: anrudik@ukr.net

Abstract

The article deals with the mechanism of European citizens' initiative which was determined by the provisions of the Lisbon Treaty and implemented in practice by a regulation of the European Parliament and the Council in April 2012. An author considers in detail the basic principles and main stages of the procedure of European citizens' initiative mechanism, including their features, key players and timeframe. Much attention is paid to consideration of already existing experience of European citizens' initiative mechanism practical implementation and outcomes of the first three initiatives that have successfully passed all stages of the procedure and examined by the Commission. The subject-matters and objectives of European citizens' initiatives are also analyzed, including open and closed initiatives as well as obsolete ones (withdrawn by organizers, gained insufficient support by citizens) and initiatives which did not registered by the Commission. It is concluded that the future of a strong European democracy and the public's acceptance of the EU depend very much on whether the European Citizens' Initiative is politically taken seriously and undergoes meaningful reform.

Key words: public policy, European Union, democratization, European citizen's initiative, citizen's initiative mechanism.

Постановка проблеми. Специфічною сучасним демократичним режимам або проблемою Європейського Союзу є дефіцит демократії – явище, притаманне міжнародним організаціям, яке характеризується недостатнім рівнем демо-

© О.М. Рудік, 2015

кратичної легітимності їхніх інститутів та певною невідповідністю їх діяльності, механізмів та процедур сучасним демократичним стандартам. З метою подолання цього дефіциту кожним договором ЄС вносяться відповідні зміни в його інституційну та правову системи. Не став винятком і Лісабонський договір, який значно посилив демократичну природу Європейського Союзу шляхом посилення повноважень Європейського Парламенту, залучення парламентів держав-членів до діяльності інститутів ЄС, надання зобов'язуючого характеру Хартії основоположних прав, посилення впливу громадськості, зміцнення принципу верховенства права, уточнення та роз'яснення цінностей і цілей Союзу.

Однією із складових дефіциту демократії в ЄС є недостатня (за стандартами самого ЄС) участь громадян в процесі розроблення політики Союзу. Справа в тому, що законодавство ЄС приймається у межах так званого інституційного трикутника у складі Європейської Комісії, яка має монополію на законодавчу ініціативу, Європейського Парламенту та Ради ЄС, які обидва виконують законодавчу функцію. Ідея або пропозиція щодо розроблення Європейською Комісією того чи іншого правового акту Союзу може бути висунута широким колом зацікавлених сторін, у тому числі урядами держав-членів, установами, політичними партіями, а також громадянами ЄС. Саме на посилення ролі громадян у процесі прийняття рішень та розроблення політики спрямований нещодавно запроваджений в ЄС механізм європейської громадянської ініціативи (ЕГІ).

Аналіз досліджень і публікацій. Проблематика дефіциту демократії в ЄС є досить популярною серед зарубіжних, насамперед європейських, дослідників, які приділяють досить багато уваги з'ясуванню причин виникнення та пошуку шляхів подолання цього дефіциту, зокрема за допомогою активізації громадської дії та ширшого залучення неурядових організацій. Початок застосування європейського законодавства щодо громадянської ініціативи (з 1 квітня 2012 р.) надав потужного ім-

пульсу дослідженням практичних аспектів процедури реалізації механізму громадянської ініціативи, вивченню досвіду перших ініціатив, особливо тих, які пройшли всі етапи і потрапили на розгляд Європейської Комісії. В працях Е. Монаган, Дж. де Клерк-Захсе, Дж. Органа, А. Овербек, Дж. Грінвуда, Е. Маззоні, Д. Шеліговської та інших науковців аналізується вплив європейської громадянської ініціативи на розширення меж публічної сфери Європейського Союзу, активізацію участі організацій громадянського суспільства в процесі розроблення публічної політики Союзу, підвищення якості обговорення широкими колами громадськості різних сфер політики ЄС, пропонуються також шляхи подальшого удосконалення відповідного законодавства.

Метою дослідження є з'ясування сутності запровадженого в ЄС механізму громадянської ініціативи, його процедури та умов, а також досвіду практичної реалізації перших ініціатив, які пройшли слухання в Європейському Парламенті та надійшли на розгляд Європейської Комісії.

Виклад основного матеріалу. Європейська громадянська ініціатива має свої витоки в Конвенті щодо майбутнього Європи (Європейському Конвенті), який розробляв проект Конституції ЄС в 2002 – 2003 рр. Завдяки активній кампанії демократичних активістів та зусиллям їх однодумців серед членів Конвенту положення щодо громадянської ініціативи було включено до тексту Договору про запровадження Конституції для Європи, який був урочисто підписаний главами держав і урядів держав-членів ЄС на саміті в Римі 29 жовтня 2004 р. Однак Конституційний договір не набув чинності, оскільки не був ратифікований Францією та Нідерландами за результатами загальнонаціональних референдумів у цих країнах в травні та червні 2005 р. Після певного періоду «роздумів та рефлексії» в березні 2007 р. лідери ЄС прийняли рішення щодо підготовки тексту нового договору, який значною мірою спирався на правовий доробок Конституційного договору 2004

р., але не містив так званих «конституційних елементів». В грудні 2007 р. на саміті ЄС в Лісабоні був підписаний новий договір, який після тривалого і напруженого процесу ратифікації набув чинності 1 грудня 2009 р.

Лісабонський договір значно посилив вплив громадян на процес вироблення політики в ЄС, зокрема Європейською Комісією, запровадивши механізм ЄГП. Згідно зі ст. 11(4) Договору про Європейський Союз (ДЄС) щонайменше один мільйон громадян, що є громадянами значної кількості держав-членів, можуть запропонувати Європейській Комісії в межах її повноважень висунути будь-яку належну пропозицію з питань щодо яких, на їхню думку, треба ухвалити правовий акт Союзу на виконання договорів. Процедури та умови, необхідні для такої пропозиції громадян, визначаються Європейським Парламентом і Радою, які діють за допомогою постанов згідно зі звичайною законодавчою процедурою [4].

Готуючись до практичного запровадження механізму ЄГП, Європейська Комісія ще в листопаді 2009 р. опублікувала Зелену книгу «Щодо Європейської громадянської ініціативи», розпочавши у такий спосіб загальноєвропейський консультаційний процес щодо ключових елементів майбутньої постанови, яка б регламентувала процедуру ЄГП. Після тривалих переговорів з усіма зацікавленими сторонами, розроблений Європейською Комісією проект постанови був остаточно ухвалений Європейським Парламентом та Радою ЄС 16 лютого 2011 р. Постанова містить базові засади та процедуру механізму громадянської ініціативи [6]. Згідно з постановою основними етапами процедури ЄГП є:

1. Підготовка та створення громадянського комітету. ЄГП має бути запропонована громадянським комітетом у складі щонайменше 7-ми громадян ЄС, що досягли виборчого віку, які живуть у щонайменше 7-ми різних державах-членах (вони необов'язково мають бути громадянами 7-ми держав-членів). Члени Європейського Парламенту не можуть входити до складу комітету. Громадян-

ський комітет вважається офіційним організатором ЄГП, відповідальним за управління всією процедурою. ЄГП може стосуватись будь-якої сфери політики ЄС, в якій Європейська Комісія має право на законодавчу ініціативу, наприклад охорона довкілля, сільське господарство, транспорт та ін.

2. Реєстрація пропонованої ЄГП на веб-сторінці Європейської Комісії. Для реєстрації ЄГП організатори мають надати певну інформацію (назва, предмет та цілі ініціативи, положення договорів, які стосуються пропонованих в ЄГП заходів, особисті дані членів громадянського комітету тощо) однією з офіційних мов ЄС. Якщо всіх умов дотримано, Комісія реєструє ЄГП й розміщує її на веб-сторінці впродовж щонайбільше 2-х місяців. Після реєстрації ЄГП організатори можуть додати переклад її тексту іншими офіційними мовами ЄС (як мінімум, назви, предмета і цілей ЄГП).

3. Сертифікація онлайн-системи збирання підписів. Цей етап є обов'язковим лише якщо організатори планують збирати підписи на підтримку ЄГП он-лайн. Онлайн-система має відповідати технічним і безпековим вимогам, встановлених у постановах Європейського Парламенту та Ради, а також Європейської Комісії. Сертифікат видається компетентним органом держави-члена, на території якої зберігатимуться отримані дані, впродовж 1-го місяця. Організатори можуть використовувати будь-яке програмне забезпечення, зокрема надане Європейською Комісією.

4. Збирання підписів на підтримку ЄГП. Після підтвердження реєстрації ЄГП її організатори розпочинають збір підписів на підтримку. Організатори зобов'язані зібрати щонайменше 1 млн. підписів на що відводиться щонайбільше 12 місяців. Від організаторів не вимагається зібрати підписи в усіх 28-ми державах-членах, однак в щонайменше 7-ми державах-членах вони мають зібрати встановлену для них мінімальну кількість підписів, яка визначається шляхом множення кількості місць в Європейському Парламенті, яку має кожна держава-член, на загальну кіль-

кість депутатів цього інституту (750). Наприклад, в Польщі, яка має 51 місце в Європейському Парламенті, необхідно зібрати щонайменше 38 250 підписів. Для збирання підписів організатори ЄГІ мають використовувати спеціальні підписні листи, форма яких затверджена постановою ЄП та Ради від 16.02.11. Підписи можуть збиратись в паперовому вигляді та/або он-лайн. Підписанти мають бути громадянами ЄС, які досягли віку, що дає право голосувати на виборах в Європейський Парламент (18 років в усіх державах-членах за винятком Австрії, де віковий ценз – 16 років).

5. Верифікація підписів на підтримку ЄГІ компетентними органами держав-членів. Зібравши необхідну кількість підписів, організатори ЄГІ звертаються до компетентних органів кожної держави-члена, де були зібрані ці підписи, з проханням засвідчити кількість дійсних підписів, зібраних на їх території. На верифікацію відводиться максимум 3 місяці.

6. Подання ЄГІ Європейській Комісії. Щойно організатори отримують сертифікати від компетентних національних органів (щонайменше 7), які підтверджують наявність мінімальної кількості підписів, вони подають ЄГІ та супровідну інформацію на розгляд Європейської Комісії.

7. Перевірка, проведення слухання в Європейському Парламенті, відповідь Європейської Комісії. Комісія ретельно перевіряє ЄГІ. Впродовж щонайбільше 3-х місяців після отримання ЄГІ:

- представники Комісії зустрічаються з організаторами ЄГІ для обговорення по суті її основних цілей;
- організатори отримують можливість представити ЄГІ на слуханнях в Європейському Парламенті;
- Комісія приймає офіційну відповідь у вигляді повідомлення, яке публікується всіма офіційними мовами ЄС [5; 6].

Комісія не зобов'язана розробляти законодавчу пропозицію у відповідь на ЄГІ.

Першою ЄГІ, яка успішно пройшла всі етапи процедури і отримала відповідь Європейської Комісії, стала ініціа-

тива «Вода і санітарна гігієна є правом людини! Вода є суспільним благом, а не товаром!», зареєстрована 10 травня 2012 р. Метою ЄГІ було спонукати Комісію до розроблення законодавчої пропозиції щодо імплементації визнаного ООН права людини на воду та санітарну гігієну, забезпечення всіх водою і санітарною гігієною як основоположними суспільними послугами. Основними цілями ЄГІ були визначені такі:

1. Інститути ЄС та держави-члени зобов'язані гарантувати всім громадянам право на воду та санітарну гігієну.
2. Водопостачання та управління водними ресурсами не мають підпадати під дію «правил внутрішнього ринку ЄС», а на послуги з водопостачання не має поширюватись лібералізація.
3. ЄС має активізувати свої зусилля щодо забезпечення загального доступу до води та санітарної гігієни.

У визначені терміни на підтримку ЄГІ було надано 1 659 543 підписи громадян з 27-ми держав-членів (найбільше в Німеччині – 1 236 455). На організацію і проведення ЄГІ її спонсором – Європейською федерацією профспілок у сфері суспільних послуг (EPSU) – було надано 140 тис. євро.

Відповіддю Європейської Комісії стало повідомлення від 19 березня 2014 р., в якому Комісія підтвердила своє прагнення до вжиття конкретних кроків і окреслила ряд нових заходів у сферах, які мають безпосереднє відношення до мети і цілей ЄГІ (наприклад, ініціювання громадських консультацій щодо внесення змін до директиви про питну воду, зокрема у частині поліпшення доступу громадян до якісної води) [3].

Однак, в резолюції Комітету з питань довкілля Європейського Парламенту від 24 червня 2015 р. відповідь Комісії була піддана жорсткій критиці й визнана слабкою та позбавленою «будь-яких реальних устремлінь». На думку комітету така відповідь Комісії може дискредитувати систему ЄГІ як таку. Парламентарі закликали Комісію розробити відповідну законодавчу пропозицію і, за необхідності, переглянути рамкову директиву ЄС щодо води з метою визнання

прийняттю за ціною доступу до води основоположним правом людини [7]. Резолюція Комітету буде винесена на голосування Європейського Парламенту під час пленарної сесії 7 – 10 вересня в Страсбурзі.

Крім зазначеної ініціативи, Комісія надала відповідь організаторам ще двох ЄГІ: «Один з нас», предметом якої є забезпечення правового захисту гідності, права на життя і цілісності особистості кожної людини, починаючи від її зачаття, у сферах компетенції ЄС, в яких такий захист має особливе значення, та «Зупинимо вівісекцію», спрямовану на поетапне припинення в ЄС експериментів над тваринами в наукових цілях.

На підтримку першої ЄГІ, якою пропонувалось внесення відповідних змін до законодавства у сферах управління фінансами ЄС, політики щодо досліджень та технологій, а також політики розвитку ЄС, що стосуються питань гідності, права на життя і цілісності особистості людини, було зібрано 1,7 млн підписів у всіх державах-членах. Другу ЄГІ «Зупинимо вівісекцію» підтримали 1,17 млн. громадян з 26-ти держав-членів. Цією ініціативою Європейській Комісії пропонувалось скасувати директиву 2010/63 щодо захисту тварин, що використовуються для наукових цілей і, натомість, розробити новий законопроект, спрямований на поступову відмову від практики проведення експериментів на тваринах з обов'язковим використанням – в біомедичних і токсикологічних дослідженнях – даних безпосередньо релевантних людському виду.

В офіційній відповіді на ЄГІ «Один з нас» (повідомлення від 28 травня 2014 р.) Комісія зазначила, що положення первинного законодавства ЄС чітко і недвозначно закріплюють право на людську гідність, право на життя і право на цілісність особистості. У зв'язку з тим, що Фінансовий регламент ЄС вимагає суворої відповідності всіх бюджетних витрат ЄС первинному законодавству Союзу, Комісія не вважає за доцільне внесення до цього документа змін щодо заборони бюджетного фінансування будь-якої діяльності, що руйнує людські

ембріони або передбачає їх знищення. Щодо рамкової програми ЄС з досліджень та інновацій «Горизонт-2020», то, на переконання Комісії, її положення повною мірою поважають національне законодавство держав-членів щодо досліджень ембріональних стовбурових клітин людини, і повністю виключають фінансування з бюджету ЄС дослідження, які передбачають знищення бластоцисти. Комісія також дійшла висновку, що на даний час ЄС має необхідну правову базу для ефективного управління фінансуванням програм у межах європейської політики розвитку, що допомагає звести до мінімуму кількість абортів в країнах, що розвиваються [1].

В офіційній відповіді на ЄГІ «Зупинимо вівісекцію» (повідомлення від 3 червня 2015 р.) Комісія зазначила, що на рівні ЄС директива 2010/63 є незамінним інструментом захисту тварин, що використовуються для наукових цілей, каталізатором розробки та освоєння альтернативних підходів, у т.ч. запропонованих в ЄГІ, а тому Комісія не має наміру скасовувати цю директиву і розробляти новий законопроект на її заміну. Водночас Комісія наголосила на актуальності та важливості питань, піднятих в ЄГІ, і закликала до продовження зусиль усіх зацікавлених гравців, від держав-членів до наукової спільноти, для досягнення цілі повної відмови від використання тварин у наукових цілях [2]. Таким чином, жодна з трьох ЄГІ, які повністю пройшли всі етапи процедури і були подані на розгляд Комісії, не отримала підтримку у вигляді розроблення відповідної законодавчої пропозиції.

Аналіз повідомлень, оприлюднених Європейською Комісією у відповідь на перші три ЄГІ, що надійшли на її розгляд, свідчить про те, що Комісія ретельно обґрунтовує свої відповіді. Так, кожне повідомлення містить аналіз законодавства та діяльності ЄС у сфері політики, якої стосується ЄГІ, оцінка самої ЄГІ та дій, які нею пропонуються, а також висновки, що власне і є відповіддю Комісії організаційному комітету ініціативи.

Цікавим для аналізу є предмет ЄГІ,

у тому числі закритих, відкликаних, не підтриманих і не зареєстрованих. Європейців хвилює широкий спектр питань і проблем всіх сфер європейського суспільного життя: забезпечення сталого розвитку та зайнятості, припинення переговорів щодо укладення угоди про Трансатлантичне партнерство у сфері торгівлі та інвестицій (ТТІР) між ЄС і США, заборона ядерної енергетики, запровадження універсального індивідуального базового доходу, який би забезпечував гідне життя, створення правового підґрунтя для саморозпуску Європейського Парламенту у разі порушення ним установчих договорів, забезпечення високої якості освіти для всіх, захист плюралізму ЗМІ, заборона проституції, надання допомоги домашнім та безпритульним тваринам, скасування боїв биків та заборона знущання над ними під час проведення свят, обмеження швидкості в міських/житлових районах (30 км/год.) тощо [5].

За станом на 1 вересня 2015 р. три ЄП є відкритими (організатори продовжують збирати підписи на підтримку), одна ЄП є закритою (термін збору підписів сплив, але відповідні документи ще не подані на розгляд Європейської Комісії, яка, до речі, ще не має інформації щодо того чи вдалось організаторам зібрати необхідну кількість підписів). На розгляді Комісії не знаходиться жодної ініціативи. Крім того, десять ЄП були на різних етапах і з різних причин відкликани організаторами, а чотирнадцять ЄП не отримали необхідної підтримки громадян. Двадцять організаційним комітетам Європейська Комісія відмовила у реєстрації їх ЄП, через недотримання ними вимог ст. 4(2) постанови від 16 лютого 2011 р.

Висновки. Договір про Європейський

Союз суттєво посилює громадянську політику ЄС та сприяє подальшій розбудові системи демократичного врядування Союзу, надаючи, серед іншого, громадянам право на участь у демократичному житті ЄС шляхом громадянської ініціативи. Ця процедура надає громадянам можливість безпосереднього звернення до Європейської Комісії з проханням розробити конкретний законопроект для цілей імплементації положень установчих договорів ЄС. Схоже право мають основні учасники законотворчого процесу ЄС: Європейський Парламент та Рада ЄС.

Затверджені постановою Європейського Парламенту та Ради ЄС процедура та умови, необхідні для реалізації ЄП, є достатньо чіткими, простими, зручними для виконання, пропорційними змісту і характеру ініціативи громадян. Розробникам процедури вдалось встановити розумну рівновагу між правами і обов'язками громадян, а також створити умови для заохочення та активізації громадянської участі в ЄС. За запитом Комісія надає необхідну інформацію та консультує громадян щодо процедури ЄП, зокрема щодо критеріїв її реєстрації.

Майбутнє сильної європейської демократії та рівень сприйняття громадськістю Європейського Союзу в цілому дуже сильно залежатимуть від того, наскільки дієвим буде механізм європейських громадянських ініціатив у наближенні громадян до центрів прийняття політичних рішень, залученні їх до діяльності інститутів Союзу. Досвід ЄС у цій сфері може бути корисним для України, особливо у межах політичної реформи та реформи державного управління, європеїзація якого є однією із складових Порядку денного асоціації Україна – ЄС.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Communication from the Commission on the European Citizens' Initiative «One of us». – Brussels, 28.5.2014 COM(2014) 355 final. – Access mode : <http://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2014/EN/1-2014-355-EN-F1-1.Pdf>
2. Communication from the Commission on the European Citizens' Initiative «Stop Vivisection». – Brussels, 3.6.2015 C(2015) 3773 final. – Access mode : <http://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/3/2015/EN/3-2015-3773-EN-F1-1.PDF>
3. Communication from the Commission on the European Citizens' Initiative «Water and

sanitation are a human right! Water is a public good, not a commodity!». – Brussels, 19.3.2014 COM(2014) 177 final. – Access mode : <http://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2014/EN/1-2014-177-EN-F1-1.Pdf>

4. Consolidated version of the Treaty on European Union. – Access mode : <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012M/TXT&from=EN>

5. European Citizen's Initiative. Official register. – Access mode : <http://ec.europa.eu/citizens-initiative/public/welcome>

6. Regulation (EU) no 211/2011 of the European Parliament and of the Council of 16 February 2011 on the citizens' initiative (OJ L 65, 11.3.2011, p. 1). – Access mode : <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:02011R0211-20131008&from=EN>

7. Right2water citizens' initiative: Commission must act, say MEPs. – Access mode : <http://www.europarl.europa.eu/news/en/news-room/content/20150625IPR70912/html/Right2water-citizens%E2%80%99-initiative-Commission-must-act-say-MEPs>

REFERENCES:

1. Communication from the Commission on the European Citizens' Initiative «One of us». – Brussels, 28.5.2014 COM(2014) 355 final. – Access mode : <http://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2014/EN/1-2014-355-EN-F1-1.Pdf>
2. Communication from the Commission on the European Citizens' Initiative «Stop Vivisection». – Brussels, 3.6.2015 C(2015) 3773 final. – Access mode : <http://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/3/2015/EN/3-2015-3773-EN-F1-1.PDF>
3. Communication from the Commission on the European Citizens' Initiative «Water and sanitation are a human right! Water is a public good, not a commodity!». – Brussels, 19.3.2014 COM(2014) 177 final. – Access mode : <http://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2014/EN/1-2014-177-EN-F1-1.Pdf>
4. Consolidated version of the Treaty on European Union. – Access mode : <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012M/TXT&from=EN>
5. European Citizen's Initiative. Official register. – Access mode : <http://ec.europa.eu/citizens-initiative/public/welcome>
6. Regulation (EU) no 211/2011 of the European Parliament and of the Council of 16 February 2011 on the citizens' initiative (OJ L 65, 11.3.2011, p. 1). – Access mode : <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:02011R0211-20131008&from=EN>
7. Right2water citizens' initiative: Commission must act, say MEPs. – Access mode : <http://www.europarl.europa.eu/news/en/news-room/content/20150625IPR70912/html/Right2water-citizens%E2%80%99-initiative-Commission-must-act-say-MEPs>

Рудік Олександр Миколайович – кандидат політичних наук, доцент
Дніпропетровський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України
Адреса: 49044, м. Дніпропетровськ, вул. Гоголя, 29
E-mail: anrudik@ukr.net

Rudik Oleksandr Mykolaiovych – PhD in political science, associate professor
Dnipropetrovsk regional institute of public administration of National academy for public administration under the President of Ukraine
Address: 29, Gogol Str., Dnipropetrovsk, 49044, Ukraine
E-mail: anrudik@ukr.net